

PIRMAS SKYRIUS

1922 m.

Senutė iš prietemos priešais stebėjo Behaimo gatvės 72-ą namą, laukdama, kol užges šviesa viduje. Buto balkone buvo gausu tamsiai raudonų rožių, geležinius turėklus buvo apsvijusios gebenės, bet jauna ten gyvenanti pora – valdžios ištroškęs Zygfridas Jutneris ir šalta jo žmona Elveina – augalais nesirūpino. Ta užduotis buvo patikėta jų tarnaitei, nes prižiūrėti gyvus organizmus gali tik geros širdies žmonės.

Senutė stebėjo Jutnerius jau beveik dvejus metus ir žinojo apie juos nemažai dalykų, svarbių užduočiai, kurios ji netrukus imsis.

Ji, pavyzdžiui, žinojo, kad ponas Jutneris vienas pirmųjų vyrų Berlyne įstojo į Vokietijos nacionalsocialistinę darbininkų partiją, naują politinį sąjūdį, pamažu įsitvirtinantį karo nusiaubtoje šalyje. Ji žinojo, kad šiam poelgiui beveik prieš trejus metus, atostogaujant Miunchene, jį įkvėpė piktas jaunuolis Adolfas Hitleris, kuris rėžė uždegančią kalbą aludėje. Ji žinojo, kad išgirdęs kalbą ponas Jutneris per dvidešimt minučių grįžo į dailų viešbutį „Vier Jahreszeiten“, pažadi-

no miegančią jauną žmoną ir su ja sugulė, nors iš pradžių ji prieštaravo, mat sapnavo per Didįjį karą žuvusį jaunuolį, kurį kadaise mylėjo.

Senutė dar žinojo, kad kūdikis, pradėtas tą rudeniu prakvi-
pusią Bavarijos naktį, mergaitė, kurią Jutneriai pavadino Inge,
turi balandžio formos apgamą vidinėje riešo pusėje.

Ji žinojo, kad antras mergaitės gimtadienis bus kitą dien-
ą, 1922 metų liepos šeštąją. Ir žinojo, taip pat tvirtai, kaip
tai, kad varpelio pavidalo pakalnutės žiedai ir tamsūs kurpelės
vainiklapiai gali nužudyti žmogų, jog mergytei negalima likti
pas Jutnerius.

Todėl ji čia ir atėjo.

Senutė, vardu Džeruša, visada žinojo dalykų, nežinomų
kitiems. Pavyzdžiui, ji žinojo, kokią akimirką 1849 metais
mirė Šopenas, nes pabudo iš gilaus miego jos galvoje piktu
paradu žygiuojant jo „Revoliucinio etiudo“ garsams. Ji juto,
kaip dreba žemė 1867 metais gimstant Marijai Kiuri ir 1879
metais gimstant Albertui Einšteinui. Ir alpią 1914 metų birže-
lio pabaigos dieną, praėjus dviem mėnesiams po 74-to gimta-
dienio, ji pajuto giliai jungo venoje, kelios savaitės prieš žiniai
pasiekiant ją, kad Austrijos-Vengrijos sosto įpėdinį pakirto
žudiko kulka, sugriausianti trapią pasaulio pusiausvyrą. Ji ži-
nojo, kad bręsta karas, kaip žinojo tai ir dabar. Ji tamsoje matė
horizonte grėsmingai besitvenkiančius debes.

Džerušos motina, nusizudžiusi nuodų mišiniu 1860-ai-
siais, sakydavo, esą žinoti neįmanomus dalykus yra Dievo
dovana, perduodama su motinos krauju tik laimingiausioms
žydėms. Džeruša, paskutinė iš šimtmečių senumo giminės,
kartais neabejodavo, jog tai yra ne dovana, o prakeiksmas, bet
kad ir kas tai buvo, visą gyvenimą ji juto naštą klausydama po

miškus aidinčių balsų. Šnabždėdavo medžių lapai, gėlės pasakodavo istorijas, senas kaip pats laikas, upės nešdavo naujienas iš tolimų kraštų. Jeigu klausydavaisi įdėmiai, gamta išduoda savo paslaptis, šios, žinia, buvo Dievo paslaptys. O dabar Dievas atvedė Džerušą čia, į rūko gaubiamą Berlyno gatvę, kur jai teks pakeisti vaiko, o gal ir pasaulio dalies likimą.

Džerušai buvo aštuoniasdešimt dveji, beveik dukart daugiau negu gyvendavo eilinis vokietis. Kai žmonės į ją pažiūrėdavo, – jei apskritai teikdavosi pažiūrėti, – juos pastebimai išgąsdindavo raukšlėtas jos veidas, sunkaus gyvenimo dešimtmečių iškraipytos rankos. Tačiau dažniausiai nepažįstamieji tiesiog nekreipdavo į ją dėmesio, kaip šimtus kartų darė Zygfridas ir Elveina Jutneriai, kai praeidavo pro ją gatvėje. Dėl savo amžiaus ji buvo ypač nematoma tiems, kuriems labiausiai rūpėjo išvaizda ir galia; šiems ji atrodė bevertė, laiko ir erdvės eikvojimas. Juk tokia sena moteris tikrai netrukus mirs. Tačiau Džeruša, visą gyvenimą mitusi augalais ir žolelėmis tamsiausiose gūdžiausių miškų vietoje, žinojo išgyvensianti dar beveik dvidešimt metų iki 102, ir mirsianti vieną pavasario antradienį tuoj po paskutinio 1942-ųjų atlydžio.

Jutnerių tarnaitė, drovi mirusio jūreivio dukra, prieš dvi valandas išėjo namo, ir buvo jau kelios minutės po dešimtos, kai Jutneriai pagaliau užgesino šviesas. Džeruša lengviau atsikvėpė. Tamsa – jos skydas, visada toks buvo. Ji prisimerkusi pažiūrėjo į uždarytus langus ir vos įžvelgė mergytės lovelės apybrėžas kambaryje dešinėje, už gelsvų užuolaidų. Ji tiksliai žinojo, kur lovelė, nes lankėsi kambaryje daug kartų, kai mergytės tėvų nebuvo. Ji braukė pirštais pušinius turėklus, juto galią, sklindančią iš linkių. Medis, be abejo, turėjo atmintį,

tad kai Džeruša pirmą kartą palietė lovytę, kurioje miegojo mažylė, ją nepaprastai sujaudino šilta, balta šviesos banga.

Ta pati šviesa atvedė ją čia iš miško prieš dvejus metus. Pirmą kartą ją pamatė 1920-ųjų birželį, švytinčią virš medžių viršūnių it kokia asmeninė Šiaurės pašvaistė, viliojanti ją į šiaurę. Berlyno ji nekenė, dygėjosi būdama vietoje, sukurtoje ne Dievo, o žmogaus, bet žinojo neturinti kitos išeities. Kojos nunešė ją tiesiai prie 72-o namo Behaimo gatvėje, ir ji tapo liudytoja, kaip ponija Jutner juodais žvilgančiais plaukais pirmą kartą žindė kūdikį. Džeruša matė, kad kūdikis švytėjo net tada, skleisdamas šviesą tamsoje niekam dar nežinant, kad ji nusileis.

Vaiko ji nenorėjo ir niekada nė vieno neturėjo. Galbūt todėl jai prireikė tiek daug laiko imtis žygių. Tačiau gamta klaidų nedaro, tad dabar, kai dangų virš mirgančio miesto užtvindė nebylių juodųjų strazdų debesis, ji suprato, kad atėjo laikas veikti.

Kopti šiuolaikinio pastato metalinėmis priešgaisrinėmis kopėčiomis buvo lengva, dar lengviau stumtelėjus atidaryti neužšautą Jutnerių langą ir tyliai įsmukti vidun. Mergytė nemiegojo ir tylomis žiūrėjo, ir jos nepaprastos akys, viena prieblandos mėlio, kita miško žalumos, žvilgėjo tamsoje. Jos plaukai buvo juodi kaip naktis, lūpos stulbinamai raudonos nelyginant aguonos.

– *Ich bin gekimen dir cu nemen*, – sukuždėjo Džeruša jidiš kalba, kurios mergaitė dar nežinojo. *Atėjau tavęs pasiimti*. Ji išsigando suvokusi, kad jos širdis plaka lyg pašėlus.

Atsakymo ji nesitikėjo, bet mergytė prasižiojo, ištiesė kairę ranką atverstu delnu, ir balandžio pavidalo apgamas suvirpėjo tamsoje. Ji tyliai pasakė kažką, į ką ne toks didis žmogus

būtų numojęs ranka kaip į mažo vaiko vapėjimą, bet Džeruša aiškiai suprato.

– *Dus cent ir*, – jidiš kalba pasakė mergytė. *Tai tu*.

– *Jo, dus bin ich*, – sutiko Džeruša.

Tai tarusi ji paėmė mažylę, toji nesuriko, ir senutė, prisikišusi vaiką prie pat šiurkščių savo kūno linkių, išlipo pro langą, nusileido geležinėmis kopėčiomis ir be garso nušoko ant šaligatvio.

Iš Džerušos skraistės klosčių mažylė, neišleisdama nė garso, spoksojo išpūtusi skirtingas akis, kol Berlynas dingo joms už nugaros ir miškas šiauriau jas prarijo.

ANTRAS SKYRIUS

1928 m.

Mergaitei iš Berlyno buvo aštuoneri, kai Džeruša pirmą kartą ją pamokė, kaip nužudyti žmogų.

Džeruša, žinoma, pervadino mergaitę, vos tik jiedvi prieš šešerius metus pasiekė šviesų miško pakraštį. Ingė reiškė „didvyriško tėvo dukra“, bet tai buvo melas. Dabar mergaitė neturėjo nei tėvo, nei motinos, vien patį mišką.

Be to, nuo tos akimirkos, kai pirmąkart išvydo šviesą virš Berlyno, Džeruša žinojo, kad mergaitę reikia pavadinti Jona – hebrajų kalba šis žodis reiškė „balandę“. Ji tai žinojo dar net nemačiusi mergaitės apgamo, kuris laikui bėgant ne bluko, o tik dar labiau ryškėjo, tamsėjo – ženklas, kad šis vaikas ypatingas, kad jam lemta nuveikti kažką didaus.

Tinkamas vardas buvo itin svarbu, tad senutė negalėjo vadinti Jonos kaip nors kitaip, tik ta, kas ji buvo. Aišku, iš jos tikėjosi to paties – pagarbos tikrajai savo tapatybei. Džeruša reiškė „įsigijusi paveldą“, turint galvoje iš savo pačios prosenių paveldėtą stebuklingą galią ir duoklę miškui, kuriam priklausė, tad tik taip leido Jonai ją vadinti. „Mama“

reiškė kai ką kita, tą, kuo Džeruša niekada nebus, niekada nenorėjo būti.

– Esama šimtų būdų atimti žmogui gyvybę, – aiškino mergaitei Džeruša liepos pavakarę netrukus po Jonos aštunto gimtadienio. – Turi žinoti juos visus.

Jona pakėlė akis nuo medžio gabalo, iš kurio drožė karietaitę. Ji ėmė drožti padarus draugijai palaikyti, bet Džeruša to nesuprato, nes pati labiau už viską vertino vienatvę, tačiau šis Jonos užsiėmimas jai atrodė ganėtinai nekaltas. Tamsiausios be žvaigždžių nakties spalvos Jonos plaukai per panašius į paukščio pečius krito ant nugaros. Jos akys – bekraštės ir keliančios nerimą – sumišus mergaitei apsiblausė. Saulė buvo žemai danguje, ir Jonos šešėlis driekėsi už jos iki pat laukymės krašto, tarsi mėgindamas pabėgti tarp medžių.

– Bet tu visados man sakei, kad gyvybė yra brangi, kad tai Dievo dovana žmogui, kad ją reikia saugoti, – paprieštaravo mergaitė.

– Taip, bet svarbiausia saugoti savo pačios gyvybę.

Džeruša prispaudė plokščią delną sau prie trachėjos.

– Jeigu kas nors tave puls, smarkus smūgis, jeigu suduotas teisingai, gali būti mirtinas.

Jona keletą kartų mirktelėjo, ir ilgos jos blakstienos palietė skruostus, kurie buvo antgamtiškai blyškūs, amžinai blyškūs, nors saulė be atvangos juos kaitino. Dedant medinę karietaitę ant žemės, jai drebėjo ranka.

– Bet kas mane pultų?

Džeruša pasišlykštėjusi pažiūrėjo į mergaitę. Nors senutė ją mokė, toji sklandė padebesiais.

– Kvailas vaike! – užriko Džeruša.

Mergaitė susigūžė. Gerai, kad ji juto baimę: artinosi siaubingi dalykai.

– Kaip visada, užduodi netinkamą klausimą. Vieną dieną džiaugsiesi, kad išmokiau tave to, ką žinau.

Tai nebuvo atsakymas, bet mergaitė nenorėjo jos supykdyti. Džeruša buvo stipri kaip kalnų ožka, gudri kaip pilkoji varna, kerštinga kaip šarka. Ji gyveno šioje žemėje jau beveik devynias dešimtis metų, tad žinojo, kad mergaitę gąsdina jos amžius ir išmintis. Džerušai tai patiko: mergaitė turi suprasti, kad Džeruša ne motina. Ji buvo tik mokytoja.

– Bet, Džeruša, aš nežinau, ar galėčiau atimti žmogui gyvenbę, – pagaliau tyliai prašneko Jona. – Kaip galėčiau sau atleisti?

Džeruša niekinamai prunkštelėjo. Jai buvo sunku patikėti, kad mergaitė gali būti tokia naivi.

– Vaike, aš nužudžiau keturis vyrus ir vieną moterį, ir lengvai sau atleidau.

Jona išpūtė akis, bet nieko nesakė, kol šviesa danguje užgeso ir baigėsi dienos pamokos.

– Ką tu nužudei, Džeruša? – sušnabždėjo ji tamsoje, joms aukštiekninkoms gulint ant miško paklotės po eglių žievės stogu, kurį pasidarė vos prieš savaitę.

Jos keisdavo vietą kas mėnesį ar du, pasistatydavo naują lūšnelę iš miško joms duodamų dovanų, visada palikdamos plyšį paskubomis uždengtose medžių žievės lubose, kad matytų žvaigždes, kai negrėsdavo lietus. Šianakt dangus buvo giedras, tad Džeruša matė Mažuosius ir Didžiuosius Grįžulo Ratus ir Slibiną, slenkančius dangumi. Gyvenimas visą laiką mainėsi, bet žvaigždės buvo tos pačios.

– Vieną ūkininką, du kareivius, kalvį ir moterį, kuri nužudė mano tėvą, – išvardijo Džeruša nežiūrėdama į Joną. – Jie visi būtų nudėję mane, jei būčiau suteikusi jiems tokią gali-

mybę. Niekada neduok žmonėms tokios galimybės, Jona. Jei užmirši šią pamoką – mirsi. O dabar ilsėkis.

Iki kitos pilnaties ji sužinojo, kad spyris šiek tiek į dešinę nugaros apačioje gali pažeisti inkstą. Horizontalus smūgis plaštaka į tarpuakį gali sugrūsti veido kaulus giliai į kaukolę, todėl kraujas išsilies į smegenis. Jeigu žmogus guli ant žemės, stiprus spyris bato nosimi į smilkinį gali greitai jį pribaugti. Jeigu žmogus sėdi, greitai suėmęs jo galvą ir smarkiai trūktelėjęs atgal gali nulaužti jam sprandą. Jeigu greitai rėši peiliu nuo riešo iki vidinės alkūnės pusės palei stipininę arteriją, žmogus gali nukraujuoti per kelias minutes.

Tačiau visatoje turi būti pusiausvyra, taigi Džeruša paaiškino Jonai, kad yra tiek pat gydymo būdų, kiek ir žudymo. Mėlynės gali padėti sušlubavus širdžiai ar atgaivinti beveik nebeveikiantį inkstą. Sumaltos iki pastos konsistencijos katžolės gali sustabdyti kraujavimą. Varnalėšų šaknys gali pašalinti nuodus iš kraujo. Sutrintos šėivamedžių uogos gali sumažinti gyvybei pavojingą karščiavimą.

Gyvenimas ir mirtis. Mirtis ir gyvenimas. Du mažai reiškiantys dalykai, nes galų gale sielos lieka gyventi ilgiau už kūnus ir susilieja su begaliniu Dievu. Bet Jona to nesuprato – kol kas. Ji dar nežinojo gimusi tam, kad pataisytų pasaulį, vykdytų *tikkun olam** ir kad kiekvienas *mitzvah*** , kuriam paklusti ji pašaukta, įskeltų dieviškas šviesos kibirkštis.

* Judaizme – siekis elgtis ir veikti konstruktyviai bei naudingai.

** Judaizme – Dievo įsakymas.

Vien miško nepakako, kad jos išgyventų: augančiai mergaitei reikėjo drabužių, pieno jos kaulams stiprinti, batų, kad pėdų nesuraižytų miško paklotė vasarą ar į ledą sušalusi žemė žiemą. Kai Jona buvo maža, Džeruša kartais palikdavo ją visai parai, prigąšdinusi niekur neiti pasakojimais apie vilkatus, ėdančius mažas mergaites, o pati viena leisdavosi į netoliese esančius miestelius pasiimti joms reikalingų daiktų. Bet mergaitei pradėjus uždavinėti daugiau klausimų, jai neliko kitos išeities, kaip imti ją kartu, kad parodytų išorinio pasaulio pavojus, priminti jai, kad niekuo negalima pasitikėti.

Šaltą 1931-ųjų žiemos naktį, sniegui krintant iš juodo dangaus, Džeruša nusitempė mergaitę iš nuostabos išsipūtusiomis akimis į Grajevo miestelį šiaurės rytų Lenkijoje. Ir, nors Džeruša aiškiai liepė jai nekalbėti, Jona, rodė, negali prikąsti liežuvio. Joms tamsoje sėlinant prie ūkininko trobos, mergaitė apibėrė ją klausimais. *Iš ko padarytas tas stogas? Kodėl arkliai miega daržinėje, o ne lauke? Kaip tiesiami šitie keliai? Kas pavaizduota toje vėliavoje?*

Galop Džeruša ant jos užpyko.

– Gana, vaike! Niekas čia tavęs nelaukia, vien neveltis ir pavojai! Trokšdama gyvenimo, kurio nesupranti, elgiesi lyg žiūrėdama į saulę. Tavo kvailumas tave pražudys.

Jona taip išsigando, kad kurį laiką tylėjo, bet kai Džeruša įsprūdo pro galines namo duris ir grįžo nešina batų pora, kelnėmis ir vilnoniu paltu, kurio Jonai užteks mažiausiai kelioms žiemoms, Jona atsisakė eiti iš paskos, Džerušai davus ženklą.

– Kas dabar? – suirzusi piktai paklausė Džeruša.

– Ką jie daro?

Jona parodė į namo langą, ten prie stalo sėdėjo šeima. Tą vakarą prasidėjo Chanuka, o šeima buvo žydų. Todėl Džeruša

ir pasirinko šį namą: ji žinojo, kad jie bus užsiėmę, kol ji ims jų daiktus. Dabar šeimos tėvas atsistojo ir jo veidą nušvietė žvakės, degančios menoroje, ir nors jo balso nesigirdėjo, buvo aišku, kad jis užsimerkęs gieda. Džerušai nepatiko Jonos išraiška stebint šį reginį – ji bylojo, kad ji jaučia ilgesį ir yra apkerėta. Tokia būseną kelia tik neišmintingas mintis apie pabėgimą.

– Bukagalvių paprotys, – galop prašneko Džeruša. – Tau neverta žiūrėti. Eime.

Jona vis dar nesijudino iš vietos.

– Bet jie atrodo laimingi. Jie švenčia Chanuką?

Mergaitė, aišku, jau suprato, kad taip ir yra. Džeruša kasmet išdroždavo menorą iš medžio, nes prieš daug metų taip daryti liepė mama. Chanuka nebuvo tarp svarbiausių žydų švenčių, bet ji aukštino gebėjimą išlikti gyvam, o jį gerbė kiekvienas, gyvenantis miške. Visgi mergaitė elgėsi kvailai. Džeruša prisimerkė.

– Jie kartoja žodžius, kurie veikiausiai prarado jiems visą prasmę, Jona. Viską kartoja žmonės, nenorintys galvoti savo galva, žmonės, neturintys vaizduotės. Kaip gali rasti Dievą akimirkomis, kurias įsiminei mechaniškai?

Jiedvi toliau stebėjo šeimą ir valandėlę nieko nesakė.

– Bet kas, jeigu tas kartojimas suteikia jiems paguodą? – galop tyliai paklausė Jona. – Kas, jeigu jiems jis atneša stebuklą?

– Kaip kartojimas, rupūs miltai, gali atnešti stebuklą?

Joms vis dar reikėjo paimti iš klojimo keletą ąsočių pieno, ir Džerušai ėmė trūkti kantrybė.

– Dievas juk kasmet atgaivina tuos pačius medžius, tiesa? – lėtai paklausė Jona. – Jis keičia vis tuos pačius metų laikus,

pražydina tas pačias gėles, priverčia giedoti tuos pačius paukščius. Ir tai juk stebuklas, ar ne?

Džeruša taip apstulbo, kad negalėjo ištarti žodžio. Mergaitė pirmą kartą paėmė viršų žaidžiant jos pačios žaidimą.

– *Niekada* neabejok manim! – galiausiai užriko ji. – O dabar užsičiaupk ir einam!

Jona neišvengiamai ims galvoti apie pasaulį už miško ribų. Džeruša visada žinojo, kad šis metas ateis, ir dabar jos laukė sunki užduotis: užtikrinti, jog mergaitė, galvodama apie civilizaciją, žvelgs į ją su derama baimė.

Džeruša mokė Joną visų kalbų, kurias pati mokėjo, tad ši laisvai kalbėjo jidiš, lenkiškai, baltarusiškai, rusiškai ir vokiškai, be to, žinojo šiek tiek frazių prancūziškai ir angliškai. *Būtiną mokėti savo priešų žodžių*, visada sakydavo Jonai Džeruša ir džiaugdavosi matydama baimę jos akyse.

Bet ji turėjo išmokyti kai ko daugiau, tad per jį išvykas į miestelius ėmė vogti ir knygas. Ji išmokė mergaitę skaityti, suprasti mokslą, atlikti aritmetikos veiksmus. Ji prisispyrė, kad Jona žinotų Torą ir Talmudą, bet taip pat atnešė jai krikščionių Bibliją ir net musulmonų Koraną, nes Dievas yra visur, o jo paieška niekada nesibaigia. Džeruša tam paskyrė visą gyvenimą, ir tai atvedė ją į tą tamsią Berlyno gatvę 1922-ųjų vasarą, kur ji buvo priversta pavogti šitą vaiką, tapusį tokiu diegliu jos šone.

Nors Jona labai dažnai Džerušą erzindavo, ši turėjo pripažinti, kad mergina itin sumani, jautri ir turi gerą nuojautą. Ji rijo knygas lyg vėsus vandenį ir labai dėmesingai klausydavosi, kai Džeruša teikdavosi atskleisti jai savo paslaptis. Sulaukusi keturiolikos Jona žinojo apie pasaulį daugiau negu diduma universitetus baigusiu žmonių. O dar svarbiau, kad ji žinojo miško paslaptis, visus būdus, kaip išlikti gyvai.

Kai mergaitei atsivėrė akys ir ji išvydo pasaulį, Džeruša reikalavo iš jos tik dviejų dalykų. Pirma: Jona privalo visada jos klausyti. Ir antra: ji visada privalo likti pasislėpusi miške, atokiai nuo tų, kurie galėtų ją nuskriausti.

Kartais Jona paklausdavo kodėl. Kas galėtų norėti ją nuskriausti? Ką jie mėgintų jai padaryti?

Tačiau Džeruša niekad neatsakydavo, mat iš tiesų pati gerai nežinojo atsakymų. Ji tik žinojo, kad 1922 metų liepos 6-ąją paryčiais, kai skubėjo į mišką su dviemete mergyte, aiškiai išgirdo rūstų balsą iš dangaus. *Vieną dieną, kalbėjo balsas, jos praeitis grįš – ir ji pakeis daugybės žmonių gyvenimą, galbūt net prarasdama gyvybę. Vienintelė saugi vieta – miškas.*

Tas pats balsas liepė jai paimiti mergaitę, balsas, visada šnabždėdavęs Džerušai medžiuose. Didžiąją gyvenimo dalį Džeruša manė, kad tas balsas – Dievo. Bet dabar, savo gyvenimo saulėlydį, ji nebebuvo tuo įsitikinusi. Kas, jeigu tas balsas vien jos? Kas, jeigu tai jos motinos beprotystės palikimas, sutrikusios psichikos kibirkštis, o ne balsas iš aukštybių?

Bet kaskart, kai šie klausimai prasiverždavo į paviršių, Džeruša vydavo juos šalin. Kalbėjo balsas iš aukštybių, ir kas žino, kokia lemtis laukia, jeigu ji nepaklus?